

MK. 296 'DAKİ BİR YILLIK DÂVA SÜRESİNİN GEÇİRİLMESİNE RAĞMEN, BABALIK DÂVASININ İSTİSNAEN AÇILABİLECEĞİ DURUMLAR

Dr. Ergun ÖZSUNAY

I. Genel prensip.

1) İsviçre - Türk hukukunda MK. 295 'te (ZGB 307) düzenlenen babalık dâvası, ister kişisel sonuçlarıyla babalık dâvası şeklinde olsun¹, ister sırf bir nafaka dâvasından ibaret bulunsun², evlilik dışı çocuğun doğumundan önce veya doğumdan itibaren «nihayet bir sene içinde» (MK. 296, ZGB 308) açılmak icap eder. Babalık dâvasının, ana tarafından olduğu kadar, evlilik dışı çocuk adına kayyım tarafından açılmasında da aynen uygulanan bu hüküm³ usul hukukuna ait bir hukuk normu olmayıp, maddî hukuka

[1] Bizim hukukumuzda, babalığın kişisel sonuçlarıyla hüküm altına aldırılmasını amaçlayan dâva mahiyeti itibarile **yenilik doğuran bir dâvadır**. (Bak: **Guldener**, s. 32 dip notu 1; **Sungurbey**, s. 302; **Özsunay**, s. 512). Bununla beraber, dâvanın mahiyeti probleminde başka fikirlere de tesadüf edilir. (Bak: **Özsunay**, s. 512 ve orada dip notu 8 a).

[2] Alman hukukundaki hakim fikre göre, nafaka dâvası bir **edim dâvasıdır**. Aynı fikir, İsviçre hukukunda da paylaşılır. (Bak: **Silbernagel**, Art. 307, N. 6; **Egger**, Art. 307, N. 4). Bu dâva İsviçre hukukundaki tarihî gelişimi içerisinde, başlangıçta, sadece doğum masraflarını ve evlilik dışı birleşmeden doğan diğer masrafları içine alan bir haksız fiil dâvası idi (Kızlık bozma dâvası = Deflorationsklage veya halk dilinde anıldığı gibi Kızcağız ve Çiçekler dâvası = Klage um Maegdlein und Blumen). Sonradan dâva bu mahiyetini kaybetmiştir. Bugün, babalığın kişisel sonuçlarıyla hüküm altına alınmasını amaçlayan dâva gibi, nafaka dâvası da doğrudan doğruya aile hukukuna ait bir dâvadır. Bak: **Huber**, SPR. Bd. IV, s. 529; **Weis**, ZSR. 15, 37; **Silbernagel**, Art. 307, N. 4.

[3] Buna karşı Alman hukukunda, babaya karşı ananın yönelttiği malvarlığına ilişkin taleple (= nafaka), evlilik dışı çocuğun talebi birbirinden ayırt edilir. Ananın talebi 4 yılda zamanaşımına uğrar. Bu süre, BGB § 1715/Abs. 3 uyarınca çocuğun doğumundan itibaren altı haftanın geçmesiyle başlamaktadır. (**Beitzke**, § 34, V; **Lehmann**, § 36 III 4; **Palandt**, BGB, § 1715). Buna karşı, çocuğun nafaka talebi ise genel zamanaşımı süresine tâbi kılınmıştır. Bu bakımdan, babaya karşı evlilik dışı çocuk tarafından yöneltilen nafaka talebi BGB § 195 uyarınca 30 yılda zamanaşı-

ilişkin bir hükümdür⁴. Diğer taraftan, MK. 296 'daki dâva süresinin de, bir zaman aşımı süresi olmayıp, hakkı düşüren sürelerden olduğunu belirtmek lâzımdır. Nitekim, bu husus hem mehzaz kanunun Almanca metnindeki ifadeden (ZGB 308); hem de maddenin başlığından açıkça anlaşılmaktadır⁵. Aynı şekil de MK. 296 hükmünün tetkikiyle de, bu sonuca varmak mümkündür⁶. MK. 296 'daki dâva süresinin, hakkı düşüren bir süre olması, diğer hakkı düşüren süreler gibi burada da, zaman aşımı sürelerine özel olan «sürenin kesilmesi» ve «durması» (BK. 132/133, OR 134/135) durumlarının mümkün olmamasını gerekli kılar. Bütün bu noktalar İsviçre⁷ ve Türk doktrininde⁸ olduğu kadar, uygulamada da kesinlikle yerleşen ve öteden beri süre gelen hâkim görüşü teşkil etmektedir. Bu meseleleri açık olarak çözümlendiren Federal mahkeme kararları⁹ yanında Türk Yargıtayının da aynı sonuçlara vardığı müşahede edilmektedir¹⁰.

Babalık dâvasındaki sürenin, hakkı düşüren bir süre olması, MK. 296 'daki 1 yıllık süre içinde babalık dâvasının açılmasını

---

mina uğrar, münferit nafaka talepleri (Unterhaltbeiträge) ise 4 yıllık zamanasına tâbi kılınmıştır (BGB. § 197). Bu süreler, İsviçre/Türk hukuku bakımından bir hayli fazla görünmekte ise de; Alman doktrininde **Staudinger**, (Komm. zum BGB. §. 1708, N. 15) ve **Leissner** (Die rechtliche Stellung des ausserehelichen Kinder, s. 16, Erfurter Diss, 1911) gibi bazı yazarların özellikle evlilik dışı çocuğun babaya karşı yönelteceği malvarlığına ilişkin taleplerin zamanasına uğramaması tezini savundukları görülmüştür. (**Silbernagel**, Art. 308, N. 17 de zikredilmiştir).

Avusturya Medenî Kanununda da nafaka dâvasına ilişkin zamanasını süresi bir hayli uzundur: ABGB § 1479'a göre ananın evlilik dışı çocuk adına açacağı nafaka dâvası 30 yılda zaman aşımına uğrar. Bak: **Silbernagel**, Art. 308, N. 20; Ayrıca, Avusturya hukukunda evlilik dışı çocukların hukukî durumu için bak: **Boschan**, Europaeisches Familienrecht, s. 228 vd.

[4] Zürich Ob. G. in 21 Ekim 1914 tarihli bir kararında bu nokta belirtilmiştir. Bak: **Weiss**, N. 1319.

[5] BGE. 42 II 98; 44 II 459 (Bak: **Weiss**, N. 1315).

[6] Bak: **Özsunay**, s. 516.

[7] v. **Tuhr**, § 80 II; **Egger**, Art. 308, N. 7; **Silbernagel**, Art. 308, N. 7; **Tuor**, §. 35 I 5; **Vuille**, p. 62/63; **Ehrlich**, SJZ. 30, 161.

[8] **Saymen/Elbir**, s. 432; **Velidedeoğlu**, §. 58, V; **Özsunay**, s. 516/517.

[9] Federal Mahkeme özellikle 18 Mayıs 1916 (BGE 42 II 98) ve 24 Aralık 1918 (BGE. 44 II 459) tarihli kararlarında bu noktayı açık bir şekilde belirtmiştir. Ayrıca babalık dâvasında süre meselesiyle ilgili çeşitli kararlarda da zamanasını süreleriyle, hakkı düşüren süreler arasında titiz ayrımlar yapıldığı müşahede edilmektedir. Bak: BGE. 45 II 237; 55 II 17; 61 II 148; 72 II 328; 80 II 291.

[10] Bak: Yargıtay 2. HD. 9.12.1947, 5857/6430; HGK. 13.3.1946, 2119/22 (**Tepeci**, s. 311).

gerekli kılar. Dâvanın süresinde açılmaması, bir defa meydana getirmeyip, doğrudan doğruya hakkın düşmesi sonucunun doğurduğundan¹¹, dâvanın çocuğun doğumundan itibaren bir yıl içinde açılması lâzımdır ve MK. 296 'daki prensip uyarınca, dâvanın daha geç açılmasına da imkân yoktur. Bu nokta, prensip itibarile doktrin ve içtihatlar tarafından kesin bir şekilde belirtilmiştir.

2) Evlilik dışı çocuğun nesep durumunu tesbit hususunda anaya ve ayrıca çocuğa tanınan babalık dâvasına ilişkin bu bir yıllık dâva sürenin, mukayeseli hukuk bakımından¹² bir hayli az olduğu görünmektedir. Bununla beraber, İsviçre hukuku için bu sürenin bir yıl olarak tesbiti ancak uzun tartışmalardan sonra sağlanabilmiştir. Gerçekten, ZGB 308 (MK. 296) hükmünün teşekkül

[11] Hakkı düşüren sürelerle zaman aşımı süreleri arasındaki farklar Yargıtay HGK. nun 10.10.1962 tarihli ve E.64/K.34 sayılı kararında açık bir şekilde belirtilmektedir. Türk Ticaret Kanununun 1067. maddesindeki sürenin mahiyetini tayin eden bu mükemmel kararında Yüksek Mahkememiz şu ayrımları ortaya koymuştur: «Hukuk bakımından zaman aşımı, bir hakkın özünü değil, ancak o haktan doğan dâva hakkını, diğer deyimle o hakkın yerine getirilmesini isteme yetkisini ortadan kaldıran bir sebep; hak düşüren süre ise bir hakkın sadece istenebilme yetkisini değil, onun özünü ortadan kaldıran, yani hakkı bir bütün olarak yok eden bir sebeptir. Buna göre, bir sürenin zaman aşımı süresi veya hak düşüren süre olduğunu kestirebilmek için, kanun koyucunun o süreyi kabul etmekle güttüğü amacın, hakkın kendisini yok etmek mi, yoksa sadece o haktan doğan dâva hakkını ortadan kaldırmak mı olduğunun tesbiti gerektir. Bu konuda, her şeyden önce, kanunun sözünü esas tutmak ve kanun sözünden çıkan anlam, kanun hükümlerinin tümünden çıkan anlamla çatışma hâlinde bulunmadığı takdirde, bu anlamı esas almak, böyle bir çatışma bulunması halinde kanunun tümünden çıkan anlamı yani kanunun ruhundan çıkan sonucu esas tutmak MK. nun 1. maddesi hükümlerindedir.» (Son İctihatlar, Sene XX, Cilt XVIII, No. 179, 1 Şubat 1963, s. 5397/5398).

[12] Meselâ Belçika hukukunda bu dâva doğumdan itibaren 3 yıl içinde açılır (Cc. Art. 340 e). Fransız hukukunda da Cc. Art. 340'ta gösterilen belli durumlarda açılması mümkün bulunan babalığın tesbiti dâvası evlilik dışı çocuğun küçüklüğü esnasında; reşit olmak şartıyla anası tarafından açılabilir. Şayet dâva çocuğun küçüklüğü esnasında açılmamışsa, onun reşit olduğu tarihten itibaren bir yıl içinde yine bu dâvayı açabilmek mümkündür. Bu hususlarda ve genel olarak Avrupa ülkelerinde evlilik dışı çocukların hukukî durumları hakkında daha geniş bilgi için bak: **Boschan**, Europaeisches Familienrecht, s. 19, 82.. İskandinav ülkelerinden Danimarka'da 18.5.1960 tarihli «Çocukların Hukukî Durumları Hakkında Kanun», evlilik dışı çocukların hukukî durumunu düzenleyen 7.5.1937 tarihli kanunu değiştirerek çok önemli bazı yenilikler getirmiştir. Evlilik dışı çocukların hukukî durumu, İsveçte 10.6.1949 tarihli Elterngesetz ile, Norveç'te ise 21.12.1956 tarihli bir kanunla düzenlenir. Danimarka'da 1960 tarihinde çıkarılan son kanun, özellikle babalığın tesbiti hususunda Nordik devletlerin tek şekil kurallara sahip olma isteğini yansıtmaktadır. Bu kanunun belli başlı hükümleri ve getirdiği yenilikler için bak: **Marcus**, RabelsZ. 26. Jahrgang 1961, Heft 1, s. 50 vd.

tarihine bir göz atılacak olursa, babalık dâvası için konulan bir yıllık dâva süresinin, evlilik dışı çocukları koruma lehinde olanlar bakımından bir zafer teşkil ettiği söylenebilir.

3) Federal Medenî Kanundan önce İsviçre'deki kantonal hukukta babalık dâvası çok kısa bir süre içinde açılabilirdi. Bir çok kantonlarda bu süre üç ay olarak tesbit edilmişti¹³. Sürenin kısa tutulmasıyla, evlilik dışı babanın, keyfi bir şekilde ve geç olarak açılacak dâvaların tehlikelerinden korunması arzu edilirdi¹⁴. Daha sonra, federal bir medenî kanun vücuda getirmek bahis konusu olduğu zaman *tasarılar* (Entwürfe) bu süreyi yine üç ay olarak sınırladılar, fakat *önemli sebeplerin* mevcudiyeti halinde, dâvacı ana ve evlilik dışı çocuğa, sürenin kaçırılmasına rağmen istisnaen dâva hakkını tanıdılar. Tasarıların, *Millî Meclis*teki müzakerelerinde Millî Meclis bu süreti altı aya çıkardı ve getirilen maddeye de şu eklemeyi yaptı: «Şayet, gecikme haklı sebeplerden ileri geliyorsa, dâvanın sonradan da açılabilmesi mümkündür.»¹⁵.

Aynı şekilde, *Kanton Mümessilleri Meclisi Komisyonu* (Die Staenderaetliche Kommission) ve *Mümessiller Meclisi* de (der Staenderat) dâva süresinin altı ay olarak tesbit ettiler, bununla beraber *haklı sebeplerin* mevcut olması halinde, doğumdan itibaren nihayet bir yıl içinde dâva açılmak şartıyla bir eski hale getirme imkânını da kabul ettiler. Sonunda, bütün bu uyuşmazlıkların giderilmesi maksadıyla *Millî Meclis Komisyonu* (Die Nationalraetliche Kommission) dâva süresini bir yıla uzattı, ancak sürenin geçmesinden sonra eski hale iade ve dâva açma imkânını kabul etmeyerek, bu fıkrayı maddeden çıkardı. Bu davranışı, Millî Mecliste Komisyonun Fransız raportörü *Rossel* şu gerekçeyle açıklıyordu: «Bir yıllık tek bir süre kabul etmeyi tercih ettik. Bunu, adaletsizliğe mani olmak, her özel

[13] Kantonal hukukta, babalık dâvasının açılması bakımından en uzun süre Wallis kantonunda kabul edilmiş bulunuyordu. C. civ. Art. 145 hükmüne göre, Wallis'te babalık dâvası doğumdan itibaren 5 yıl içinde açılabilirdi. Bir istisna teşkil eden bu çevre dışındaki diğer kantonlarda ise bu dâva 1 yıl süre ile tahdit edilmişti. Meselâ Luzern (§ 6), Aargau (§ 234) ve Freiburg'ta (§ 52) durum böyleydi. Öte yandan dâva süresi Zug'ta dört ay; St. Gallen (Art. 6) ve Bern'de (Satz. 182 ve 187'deki istisna) 90 gün; Graubünden (§ 71), Zürich (698), Schaffhausen (§ 255), Thurgau (§ 187) ve Glarus'ta (§ 186) ise dört hafta olarak tahdit edilmişti. Bak; Peyer, § 16, s. 93 ve orada dip notu 1.

[14] Egger, Art. 308, N. 1.

[15] Silbernagel, Art. 308, N. 8; Egger, Art. 308, N. 1; Ehrlich, SJZ. 30, 161. ZGB. Art. 308'in (MK. 296) teşekkül tarihi ayrıca Federal Mahkemenin şu kararında da teferruatlı bir şekilde ele alınmıştır. Bak: BGE. 45 II 237.

durumu göz önünde bulundurmak ve gecikme sebebiyle öne sürülen mazeretlerin keyfiliğini önlemek için yaptık.»¹⁶.

4) Maddenin teşekkül tarihi gösteriyor ki, dâva süresinin üç aydan altı aya ve sonradan da bir yıla çıkarılmasıyla, bu bir yıllık sürenin geçmesinden sonra artık bir eski hale iade (restitutio in integrum) imkânı ve babalık dâvası açılması kesin olarak önlenmek isteniyordu¹⁷. Nitekim, İsviçre uygulamasında da bu tarihî gelişimi göz önünde bulunduran mahkemeler, içtihatlarını söz konusu katı prensibe uygun olarak geliştirdiler ve çok geçmeden MK. 296 'daki sürenin hiç bir istisnası olmadığı fikri Federal Mahkeme tarafından da kesin olarak ifade edildi¹⁸. Federal Mahkemeye göre, gerek Milli Mecliste, gerekse Kantonlar Meclisindeki müzakereler, MK. 296 'daki dâva süresinin her ne sebeple olursa olsun kaçırılması halinde bir eski hale iade ve babalık dâvası açma imkânının kesin olarak önlendiğini göstermekteydi. Bu bakımdan, kantonal hukuktan farklı olarak, dâva süresinin doğumdan itibaren bir yıla çıkarılmasıyla, ana ve evlilik dışı çocuğun menfaatleriyle babanın menfaatleri arasında aç çok adil bir denge kurulduğuna göre, «artık yeniden aynı problem üzerine eğilmek yersizdi». Bu sebeple, Federal Mahkemenin içtihadı şu şekilde tesbit edildi: MK. 296 (ZGB 308) 'daki dâva süresi kaçırıldıktan sonra, artık bir eski hale getirme ve babalık dâvası açma imkânı mevcut değildir; hattâ, sürenin geçmesinde dâvacıya atfedilecek bir kusur mevcut olmasa dahi kural budur¹⁹.

5) MK. 296 (ZGB 308) 'de tesbit olunan bir yıllık hakkı düşüren sürenin gayesi dâva olunan korunmasıydı²⁰: Dâvalı yıllarca babalık dâvası tehdidi altında kalmamalıdır. Zira, her dâvalının henüz

[16] Silbernagel, Art. 308, N. 8; Robert, p. 266.

[17] Silbernagel'e göre (Art. 308, N. 18) dâva süresinin tesbitinde Alman hukukunun izlenmemesi ZGB için bir ilerilik sayılabilir. Zira, dâva süresinin çok kısa olması nasıl ana ve evlilik dışı çocuk için bazı haksız sonuçlar doğurursa; çok uzun bir süre tesbiti de, yıllar geçtikten sonra kurtuluş delillerini sağlamaktan mahrum kalan ve belki de kararlı bir yaşayış şekli sağlamış bulunan baba bakımından o derece haksız ve katlanılması güç durumlar ortaya koyar.

[18] BGE. 45 II 237.

[19] Federal Mahkeme bu kararında ZGB 308 (MK. 296) hükmünün teşekkül tarihi üzerinde uzun uzun durarak, kanun koyucunun gerçek maksadını araştırmış ve içtihadını bunun üzerine temellendirmiştir.

[20] Bu fikir Bern Kantonu Appellationshof'un bir kararında açıkça belirtilmiştir. Bak: ZBJV. 66, 217; SJZ. 27, 170.

delil tedarik edebilecek bir durumda olduğu zaman dâva edilmesini istemeğe hakkı vardır ²¹.

Bu fikir doğru olmakla beraber, uygulamada bir yıllık sürenin çok kısa geldiği de muhakkaktır. Nitekim, kısa bir denemeden sonra, MK. 296 'daki sürenin kaçırılması halinde, ana ve evlilik dışı çocuğun babalık dâvası imkânından ebedî olarak mahrum kalmasını çok sert ve insafsız bulan içtihatlar, çok geçmeden dâvanın vaktinde açılmasını önleyen bazı haklı sebeplerin mevcudiyetini ortaya koymuşlardır ²²: Meselâ, ananın maddî ve ruhî bakımdan ehliyetsizliği, dâvalı ile halâ evlenmeyi ümit etmesi, çocuğun tanınacağı vaadiyle bir babalık dâvası açılmasının lüzumsuzluğuna inandırılması, korku veya baskı altında bulunması vs.

Bu gibi durumlarda MK. 296 'yı bütün sertliğiyle uygulayarak evlilik dışı çocuğun ve anasının her türlü hukukî yardımdan mahrum kalması menfaatler durumuna aykırı olduğu kadar, hakkaniyete de aykırıdır. Zira, *Egger*'in dediği gibi «dâva hakkını istisnasız olarak menetmek haklı olmayan bir merhametsizlik ve aşikâr bir haksızlık teşkil eder.» ²³. O halde, istisnâî olarak bazı özel durumların mevcudiyeti halinde, MK. 296 (ZGB 308) 'daki sürenin geçmesine rağmen ana ve evlilik dışı çocuğa bir imkân daha tanınmalıdır. Acaba bu durumlar nelerdir?

II. MK. 236 'daki dâva süresinin kaçırıldığını ileri sürmenin MK. 2 'deki kurala aykırı düşmesi.

1) *Uygulama.*

İçtihatlar, bu konuda MK. 296 hükmünü geniş olarak yorumlamış ve neticede doktrin tarafından da desteklenen şu sonuca ulaşmışlardır: Şayet sürenin geçmiş olduğunu ileri sürmek bir hakkın kötüye kullanılması mahiyetinde ise, MK. 2 (ZGB 2/2) 'deki doğruluk kuralınca bunu kabul etmemek ve bu sebeple de, sürenin kaçırılmasına rağmen bir restitutio in integrum tanımak icap eder.

a) Federal Mahkeme İçtihatları.

aa) MK. 296 'daki kurala bir istisna getiren bu fikir, Federal Mahkemenin 12. Mayıs. 1920 tarihli kararıyla esaslı bir şekilde

[21] *Egger*, Art. 308, N. 7.

[22] *Silbernagel*, Art. 308, N. 8; *Egger*, Art. 308, N. 8.

[23] *Egger*, Art. 308, N. 8.

temellendirilmiştir²⁴. Bu karara göre, şayet dâvacı, dâvalının aldatici beyanlarıyla dâvayı zamanında açmaktan alıkonulmuş ise, MK. 296 'daki hakkı düşüren süre istisnaen uzatılabilir. Nitekim, Federal Mahkemenin içtihadına konu olan olayda dâvacı, dâvalı tarafından evlilik dışı çocuğun tanınacağı vaadi ile (MK. 290; ZGB 302) sürekli bir şekilde oyalanmış ve bu sebeple de dâva süresi kaçırılmış bulunuyordu.

bb) Bu görüş, üç yıl sonra yine Federal Mahkemenin 27 Eylül 1923 tarihli diğer bir kararıyla yeniden tekrarlanmıştır. Bu dâvada baba, evlilik dışı çocuğu tanıdığı için kendisine karşı babalık dâvası, süresi içinde açılmamış bulunuyordu²⁵. Sonradan çıkan bir çekişmede baba, bu tanımanın MK. 291/2 (ZGB 303/2) 'deki şekil şartlarına uygun olarak yapılmadığını ileri sürmüş ve açılan babalık dâvasının da, MK. 296 (ZGB 308) 'daki süreye riayetsizlik yüzünden reddini talep etmişti. Bu durumun, evlilik dışı çocuk bakımından çok ağır ve haksız sonuçlar doğuracağını müşahede eden Federal Mahkeme, isabetli olarak içtihadını şu şekilde tesbit etti: Kendisine karşı yöneltilen bir babalık dâvasında, sürenin geçirilmiş olduğunu

[24] BGE. 46 II 90. Bu karar İtalyancadır. Fransızcası için bak: JdT. 68, 365.

[25] Bu dâvaya konu olan olaylar kısaca şudur: 10 Mart 1917 tarihinde dâvacı Maria, Ernest adlı evlilik dışı bir çocuk doğurmuş, bir kaç hafta sonra da bu çocuk, dâvacının patronu ve çocuğun kayyımı olan Bay Dorer'in yanında babası tarafından bir tanıma belgesi imzalanmak suretiyle tanınmıştı. (MK. 291; ZGB. 303). Olay ve tanıma Quarten komününde cereyan ettiği için tanıma, Quarten'deki ve ayrıca tanıyanın bağlı bulunduğu kantondaki şahsî durum sicillerine kayıt edildi. (MK. 291/2; ZGB. 303/2. Bu fıkra bizim hukukumuzda hatalı olarak alınmıştır. İsviçre metni «tanımanın, tanıyanın kayıtlı bulunduğu yerin nüfus memuruna bildirilmesi»nden bahsettiği halde; MK. 291/2 de yanlış olarak «tanınanın bağlı olduğu yerin nüfus memurundan» bahsedilmektedir. Bu hükmün, mehzaz kanundaki gibi anlaşılması icap eder). Ancak, 4 yıl sonra 20 Ocak 1921 de dâvalı baba, tanımanın gerekli resmî şekle uygun olarak yapılmadığını, tanıma muamelesini kaleme alan memurun, bunu imza etmeden önce okumak üzere kendisine vermediğini ve imza esnasında da memurun orada bulunmadığını ileri sürerek tanımaya itiraz etti. Bunun üzerine tanımanın muteberiyetini tesbit ettirmek üzere, dâvacılar tarafından Zürich Bölge Mahkemesinde (Bezirksgericht) bir dâva açıldıysa da, mahkeme tanımanın muteber olmadığını kabul ederek dâvayı reddetti. Daha sonra, Bölge Mahkemesinin kararına karşı Zürich Yüksek Mahkemesine başvuran dâvalılar, bir süre sonra nedense bu müracaattan vazgeçtiler ve 12 Haziran 1922'de, yani çocuğun doğumundan aşağı yukarı 5 yıl sonra, dâvalı aleyhine bir babalık dâvası açtılar. Zürich Bölge Mahkemesi (Bezirksgericht) bu talebi kabul ettiyse de, Obergericht 4 Haziran 1923 tarihli kararıyla babalık dâvasında ZGB 308 (MK. 296) deki 1 yıllık süreye riayet edilmediği gerekçesiyle dâvayı reddetti. Bunun üzerine de ihtilâf Federal Mahkemeye getirildi. Bak: BGE. 49 II 319/321.

ileri sürerek (MK. 296; ZGB 308), dâvanın reddedilmesini isteyen taraf, önceden evlilik dışı çocuğu tanıyarak (MK. 291; ZGB 303), dâvanın zamanında açılmasına engel olmuşsa, hakkını kötüye kullanmış sayılacağından (MK. 2; ZGB 2/2) diğer tarafı korumak düşüncesiyle bir *replicatio doli* (doğruluk kurallarına aykırılık savunması) tanımak ve bu şekilde de dâvanın devamını sağlamak hakkaniyete uygundur. Bununla beraber, bu gibi durumlarda dâvacı da, dâvasını, tanımının hükümsüzlüğünden *hemen sonra* açmış olmalıdır²⁶.

cc) Sonradan, 1935 tarihli başka bir kararında ise, Federal Mahkeme MK 2/2 (ZGB 2/2) nin, babalık dâvasındaki dâva süresine uygulanmasından vazgeçer bir tutum takınmışsa da²⁷, bu tereddüt kısa sürmüş ve birbirini takip eden iki kararda, bu kuralın zaman aşımı sürelerine olduğu gibi, hakkı düşüren sürelerle de kıyasen uygulanması yeniden tekrarlanmıştır²⁸. Son olarak, 19 Haziran 1946 tarihli daha yeni bir kararında ise Federal Mahkeme bu görüşü bir kere daha belirtmektedir²⁹. O tarihten bu yana, bir içtihat değişikliği müşahede edemediğimize göre, Federal Mahkemenin bu görüşüne «sürekli ve yerleşmiş bir içtihat» gözüyle bakabilmek mümkündür.

Bu bakımdan sürenin kaçırılmış olduğunu ileri sürmek şayet bir hakkın kötüye kullanılması mahiyetinde ise, bu davranış MK. 2/2 (ZGB 2/2) 'deki genel kural uyarınca hukuken korunmayacaktır. Nitekim, Federal Mahkemenin 27 Eylül 1923 tarihli kararına konu olan olayda³⁰ hem dâvalının davranışları; hem de tanımının nüfus

[26] BGE. 49 II 322.

[27] Bu fikir BGE. 61 II 151'de açıklanmaktadır. Dâvaya konu olan olayda dâvacı, kanun ile hakkaniyet arasındaki çatışmayı bertaraf etmek için, objektif bir hukuk normunun kötüye kullanıldığını iddia ediyor ve MK. 2/2 hükmünün burada kıyasen uygulanması gerektiğini ileri sürüyordu. Federal Mahkemeye göre «böyle bir iddia, iç yapısı bakımından bir çelişmeyi ortaya koymaktadır. Zira böyle bir düşünce yürüyüşü esas tutulacak olursa, olayda kötüye kullanıldığı ileri sürülen hukuk normu, dâva hakkının bir yıl sonunda düşeceğini bildiren MK. 296 (ZGB. 308) hükmü ölmek icap ederdi. Fakat, dâvalı ileri sürmemiş olsaydı dahi, yargıç hakkı düşüren bir süre olarak MK. 296 (ZGB. 308) hükmünü re'sen gözönünde bulundurmak mecburiyetindedir. Bu takdirde ise, hakkı kötüye kullanan dâvalı değil, fakat yargıç olacaktır. Oysa, MK. 2 (ZGB. 2) ye göre, objektif bir hakkın sahibi olmak ve bu bakımdan da bir hakkı kötüye kullanmak ancak taraflardan biri olabilir. Bu sebeple, MK. 2 (ZGB. 2) hükmünü daha geniş bir şekilde yorumlamak; yargıcı, kanuna göre yargı görevinden muaf kılmak ve özellikle sürelerle ilişkin hükümlerin uygulanmasını onun takdirine bırakmak olurdu».

[28] JdT 1939, I 99; BGE. 69 II 102.

[29] Yayınlanmamış olan bu karar için bak: Wyss, p. 131.

[30] BGE. 49 II 319.

siciline kaydı ve babanın menşe komünü tarafından çocuğa bir nüfus kâğıdı verilmesi tanınmanın hükümsüzlüğü hususunda anayı asla şüpheye sokacak hususlar değildir. Bu sebeptendir ki, dâvalının kendi hareketleriyle dâvacı tarafta, dâvanın lüzumsuz olduğu kanaat ve itimadını uyandırdığı ve bu sayede de sürenin geçmesini sağladığı hallerde bir *replicatio doli*'nin (yani doğruluk kuralına aykırılık savunmasının) tanınmasında isabet vardır³¹. Zira taraflardan biri, öteden beri takındığı davranışlarla belli bir husus hakkında karşı tarafta esaslı bir kanaat ve itimat uyandırmışsa, sonradan artık onun bu tutumuna aykırı bir davranış almasına müsaade edilmemektedir (venire contra factum proprium). Nitekim doktrinde, bir kimsenin başka bir şahıs üzerinde öteden beri uyandırmış olduğu kanaat ve itimada bir süre sonra aykırı bir tutum alması haklı olarak bir hakkın kötüye kullanılması olarak yorumlanmıştır³².

b) Yargıtay kararları.

aa) Türk Yargıtay'ı de Federal Mahkeme tarafından öteden beri savunulan görüşü isabetle benimsemiş bulunmaktadır. Bu problemle ilgili Yargıtay kararlarımız bir hayli eskidir. Daha, HGK. nun 29.5.1942 tarihli çok eski bir içtihadında bile hakkın kötüye kullanılmasına ilişkin bu temel fikri bulmak mümkündür. Gerçekten Yüksek Mahkememizin içtihadına göre «müddeialehyhin müruru zaman iddiasına karşı, dâvacı, müddeialehyhin kendisini alacağını vaadetmek suretiyle iğfal ettiğini ve binnetice sukutu hakka müteallik bulunan bir senelik müddetten (MK. 296) istifade edemeyeceğini iddia ettiğinden, bu iddianın tahkiki» icap etmektedir³³.

bb) Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, 10.12.1945 tarihli ve 3088 E/1889 K. sayılı kararında bu fikri daha açık bir şekilde belirtmiştir³⁴. Bu içtihada göre «dâvalının, dâva tarihinden beş ay evveline kadar «evleneceğim» diye dâvacıyı iğfal edip oyaladığı mucibi kanaat şahadetle tahakkuk eylemiş ve dâvalının küçük çocuğu tanınması bu şahadeti teyid etmiş olmasına nazaran zaman aşımına³⁵ ait itiraz varit» olmamalıdır.

[31] Egger, Art. 308, N. 8; Silbernagel, Art. 308, N. 9.

[32] Merz, Art. 2, N. 401 vd. ve N. 420; Egger, Art. 2, N. 36. Daha geniş bilgi ve literatür için bak. Wyss, La péremption dans le code civil suisse, (tez), s. 129/131; v. Tuhr, § 81 III.

[33] Tepeci, s. 308.

[34] Olgac, N. 1297.

[35] Yargıtay kararında, MK. 296'daki sürenin bir zaman aşımı süresi olarak

cc) Nihayet Yargıtay HGK. nun 13.3.1946 tarihli ve 2-19 E/22 K. sayılı kararında da yine aynı görüşün teyid edildiği görülmektedir³⁶. Bu karara göre «dâvalının, dâvacı anayı «*seni nikâhla alacağım, kocaya varma, çocuğumu gözet, sefil etme*» diye son zamana kadar ağdatıp oyaladığı ve böylece vaktinde dâva açmaktan alıkoyduğu ve çocuğa her ay belli miktarda nafaka verdiği sabit görüldüğünden babalık dâvası hakkını düşüren MK. 296 da yazılı süreyi *hile ile, anayı aldatarak geçirten kimse gayri ızrar için hakkını fena kullanmış olup* kanunun himayesine sığınamayacağından ananın dâva hakkının öüştüğünü iddia edememelidir.»

Yüksek mahkememizin bu içtihadına «sürekli ve yerleşmiş bir içtihat» gözüyle bakılabilir ve memleketimizin sosyal bünyesi bakımından böyle bir içtihadın gelişmesinde isabet te vardır.

2) Doktrin.

Dâvalının kendi davranışlarıyla, dâvacıda babalık dâvası açmanın lüzumsuz olduğu kanaat ve itimadını uyandırması ve böylece de sürenin kaçırılmasına sebep olması halinde, içtihatlar tarafından bir replicatio doli'nin tanınması bazı yazarlar hariç³⁷, doktrinin büyük çoğunluğu tarafından hararetle desteklenmiştir. İsviçre'de *Egger*³⁸, *Silbernagel*³⁹, *Curti/Forrer*⁴⁰ ve *Tuor*⁴¹ açıkça bu fikirde oldukları gibi; Türk hukukunda *Velidedeoğlu*⁴², *Saymen/Elbir*⁴³ ve *Oğuzoğlu* da⁴⁴ bu fikri benimsemişlerdir.

---

nitelendirilmesi hatalıdır. Buradaki süre, bir zaman aşımı süresi olmayıp, hakkı düşüren sürelerdendir ve bu hususta gerek uygulamada, gerekse doktrinde oybirliği mevcuttur. (Daha geniş bilgi ve literatür için bak. *Özsunay*, s. 516 ve oradaki yollamalar.) Nitekim Türk Yargıtayı da daha sonraki kararlarında bu noktayı açık olarak belirtmiştir. Bak. 2. HD. 9.12.1947, 5857/6430 (Olgaç, N. 1295; Tepeci, s. 311) ve HGK. 13.3.1946, 2119/22 (Tepeci, s. 311).

[36] *Ömerbaş / Çetintas*, s. 30/31.

[37] Federal Mahkemenin bu görüşünü tenkit eden yazarlar arasında *Oswald*, *Die Verwirkung der Vaterschaftsklage*, s. 69/70 (Tez), Fribourg, 1938 (Wyss, p. 131 de zikredilmiştir) ve *Vautier*, SJZ 47 275 sayılabilir.

[38] *Egger*, Art. 308, N. 8.

[39] *Silbernagel*, Art. 308, N. 9.

[40] *Curti / Forrer*, Art. 308, N. 3.

[41] *Tuor*, § 35 I b 5 ve orada dip notu 1.

[42] *Velidedeoğlu*, §. 58, V.

[43] *Saymen / Elbir*, s. 432.

[44] *Oğuzoğlu*, s. 289.

Babalık dâvasında, MK. 246/3 (ZGB 257/3) 'te olduğu gibi istisna getiren özel bir hüküm mevcut olmamasına rağmen, MK. 296 'daki dâva süresine, doğruluk ve itimat kuralında (MK. 2/2) ifadesini bulan bir istisna getirmek fikrimizce de isabetlidir. Bu fikir, üstün bir hukuk prensibinde temellendirilebilir: Hakkaniyet, hukuktan üstün olmalıdır^{45 46}.

III. BK. 137 'deki ek sürenin babalık dâvasındaki hakkı düşüren süreye uygulanması.

MK. 296 'daki hakkı düşüren sürenin geçmesine rağmen, babalık dâvasının istisnaen açılacağı ikinci bir durum da, şudur: Babalık süresi içinde açılmış, fakat mahkeme yer bakımından yetkisizlik sebebiyle dâvayı reddetmiş ve bu karar kesinleşinceye kadar da, bir yıllık süre geçmiştir. Şimdi bu durumda, yetkili mahkemede yeniden babalık dâvası açmak gerektiği zaman, acaba hakkı düşüren sürenin geçmesi sebebiye bu dâvanın reddi mi gerekecektir.?

Sırf yetkisizlik sebebiyle dâvanın reddi ve bu arada da hakkı düşüren sürenin geçmesi yüzünden ana ve evlilik dışı çocuğu, babalık dâvası hakkından ebediyen mahrum bırakmak menfaatler durumuna ve hakkaniyete o derece aykırı görülmüştür ki, doktrinde ve uygulamada bu duruma çare olmak üzere çeşitli görüşler ortaya atılmıştır.

1) MK. 246/3 (ZGB 257/3) hükmünün kıyasen uygulanması.

*Curti*⁴⁷ tarafından teklif edilen bir çözüme göre, bu gibi durumlarda nesebin reddi süresinin istisnaen uzatılmasına ilişkin MK. 246/3 (ZGB 257/3) hükmü kıyasen uygulanmalıdır. Bilindiği gibi, MK. 242 (ZGB 253) 'ye göre nesebin reddi hususunda, koca ve mirasçılarının dâva hakları çocuğun nesebinin tanınması veya nesebin reddi süresinin dâva açılmaksızın geçirilmesiyle düşmektedir. Ancak, hak sahibi şayet tanıma veya süresinde dâva açmama hususunda karı veya üçüncü şahıslar tarafından aldatılmış bulunuyorsa (BK. 28; OR. 28) dâva hakkı düşmeyecektir. Zira, bu durumda tanıma hükümsüz olduğu, gibi, sürenin geçmesi de hükümsüzdür ve eski hale getirmeye de lüzum yoktur.

[45] Egger, Art. 308, N. 8.

[46] Hakkaniyet düşüncesiyle MK. 2/2 (ZGB. 2/2) nin hakkı düşüren sürelerle uygulanmasıyla ilgili bazı düşünceler için bak. Wyss, La péremption, p. 129/131.

[47] Curti, Art. 308, N. 3. Bu fikre katılan diğer yazarlar için bak. Silber-nagel, Art. 308, N. 8.

Böylece, hilenin anlaşılmasından itibaren bir aylık yeni bir süre işlemeye başlamaktadır. Diğer yandan, şayet geçikme haklı sebeplerden ileri gelmiş bulunuyorsa, bir ayın geçmesinden sonra dahi nesebin reddi dâvası açılabilir. Ancak çocuk tanınmış veya nesebin reddi süresi geçmiş olduğu için, bu gecikmede hem dâvacının kusurunun bulunmaması; hem de, yargıç tarafından gecikmeyi mazur gösteren haklı sebeplerin iyice araştırılması icap eder. Ayrıca, bu gibi haklı sebeplerin mevcudiyeti halinde, dâvanın duruma göre mümkün olan en büyük süratle açılması da lâzımdır.

İmdi, babalık dâvasının süresinde açılmaması da bazı haklı sebeplerden ileri geldiği takdirde, ana ve çocuğu, sürenin kaçırılması sebebiyle dâva hakkından ebediyen mahrum kılmak açıkca insafsızlık olacağından *Curti*'ye göre bulunacak en iyi çözüm, burada da MK. 246/3 (ZGB 257/3) hükmünü kıyasen uygulamaktan ibarettir.

Curti tarafından savunulan bu fikir, oldukça cazip görünmekte ise de, nesebin reddi süresinin uzatılmasına ilişkin özel bir hükmün kıyasen babalık dâvasına da uygulanması genel olarak kabul edilmiştir. Nitekim, bu çözümü çeşitli kararlarında ele alan *Federal Mahkeme*⁴⁸, MK. 246/3 (ZGB 257/3)'ün uygulanmasını, bunun sırf nesebin reddine ilişkin özel bir hüküm olması gerekçesiyle reddetmektedir. Federal Mahkemeye göre MK. 246/3 (ZGB 257/3) hükmü «hakkı düşüren sürelerin, haklı sebeplerden dolayı eski hale getirilemeyeceği hakkındaki kuralın bir istisnasını teşkil eder. Nitekim, şayet kanun koyucunun maksadı, her iki durumu aynı şekilde düzenlemek olsaydı, MK. 296 (ZGB 308) için de aynı istisnayı koyabilirdi»⁴⁹.

2) BK. 137 (OR 139)'un kıyasen uygulanması.

Bununla beraber, sırf yetkisiz bir mahkemede dâva açılması sebebiyle ana ve evlilik dışı çocuğun babalık dâvasından kesin olarak mahrum kalması, o derece haksız ve insafsızdı ki, mahkemeler hukukî bir yardım olmak üzere başka çözümler aradılar. Yeni bulunan çözüm, zaman aşımı sürelerine ilişkin BK. 137 (OR 139)'nin genel olarak hakkı düşüren düşüren sürelerle ve özel olarak da babalık dâvasındaki süreye kıyasen uygulanmasından ibaretti. Bilindiği gibi bu hüküm, bir dâvanın, başvuru yargıcın âvayı görmeye yeter-

[48] BGE. 55 II 18; 61 II 152.

[49] BGE. 61 II 152.

sizliği veya düzeltilmesi mümkün bir şekil yanlışlığı yahut ta vaktinden önce açılması sebebiyle reddedilmesi ve bu arada da, zaman aşımı süresinin dolması halinde, hakkın ileri sürülebilmesi için dâvacıya 60 günlük bir ek süre tanımaktadır⁵⁰. Zaman aşımı sürelerinde uygulanan exceptio doli kuralı gibi, yine zaman aşımına ilişkin bir diğer hükmün de, sırf hakkaniyet düşüncesiyle hakkın düşüren sürelerle ve özellikle babalık dâvasına uygulanması büyük bir devrim sayılabilir. Ne var ki, bu sonuca pek kolay ulaşılamadığına da belirtmek lâzımdır. Mahkemeler ancak uzun tereddütlerden sonra bu prensibi uygulamaya yanaşmışlardır.

a) Federal Mahkeme İçtihatları.

aa) BK. 137 (OR. 139) 'nin kıyasen uygulanmasını red eden içtihatlar.

1935 yılına kadar gerek kanton mahkemeleri, gerekse Federal Mahkeme tarafından zamanaşımı sürelerine ilişkin BK. 137 (OR 139) hükmünün genel olarak hakkı düşüren sürelerle ve özellikle de babalık dâvasındaki süreye kıyasen uygulanması fikri sürekli bir şekilde rededilmiştir. Bu redde temel teşkil eden gerekçe şudur: BK. 137 (OR 139) hükmünün hakkı düşüren sürelerle uygulanması, bu sürenin kavramsal yapısı ve sonuçlarıyla bağdaşmaz. Zira, burada sadece zaman aşımı sürelerine uygulanabilen *özel bir hüküm* (Sondervorschrift) bahis konusu olup, bu hükmün geniş olarak yorumlanması veya kıyasen uygulanması mümkün değildir. Bu nokta, Genève kantonunun bir Cour de Justice kararında açıkça belirtilmiştir⁵¹.

Aynı fikri federal mahkemenin eski içtihatlarında da izlemek mümkündür. Federal Mahkemenin 24 Aralık 1918 tarihli bir kararı, zaman aşımı sürelerine ilişkin BK. 137 (OR 139) hükmünün, hakkı düşüren sürelerle ve bu arada babalık dâvasındaki süreye hakkaniyet düşüncesiyle de olsa uygulanamayacağı açık bir şekilde söylemektedir⁵². Federal Mahkemeye göre, böyle bir uygulama kanun

[50] Daha geniş bilgi için bak. Oser/Schönenberger, Art. 139, N. 1 vd.; Becker, Art. 139, N. 2 vd.

[51] SJZ 15, 229. Ayrıca bak. Sem. Jud. 40, 520.

[52] Bu dâvaya konu olan olaylar şunlardı: Uzun bir süreden beri evlilik dışı bir hayat yaşayan dâvalı L. G. ile dâvacı F. nin 19 Ekim 1915 tarihinde evlilik dışı bir çocukları dünyaya gelmişti. Dâvacı F, doğumdan aşağı yukarı 11 ay sonra, 27 Eylül 1916 tarihinde Aarwangen mahkemesinde, dâvalı L. G. aleyhine bir babalık dâvası açarak, kendisi için tazminat ve çocuğu için de nafaka talebinde bulundu (MK. 304, 306; ZGB. 317, 319). Aarwangen mahkemesi, 28 Ekim 1916 tarihli kara-

koyucunun maksadına aykırı olduğu gibi, «ilk önce yetkisiz bir mahkemeye başvurmak suretiyle dâvayı sonsuza kadar uzatmayı dâvacının keyfine bırakmak» sonucunu doğuracağından tehlikelidir de ⁵³. Nitekim bu içtihat daha sonraki diğer bir kararlar da yine aynı gerekçelere dayanılarak kuvvetle desteklenmiştir ⁵⁴.

Federal Mahkeme kararlarının incelenmesi sonucunda yüksek mahkemeyi, hakkaniyet düşüncesiyle de olsa BK. 137 hükmünü hakkı düşüren sürelerle ve özellikle babalık dâvasındaki süreye kıyasen uygulamaktan alıkoyan sebepleri şu şekilde tesbit etmek mümkündür ⁵⁵: Bir defa, BK. 137 (OR 139) hükmü, zaman aşımıyla ilgili olup, Borçlar Kanununun borçların sukutu başlığını taşıyan üçüncü babında yer alır. Bu hükmün, doğrudan doğruya zamanaşımı sürelerine ilişkin bir hüküm olması, mahiyeti itibarile hakkı düşüren sürelerle uygulanmasını engellemektedir. Öte yandan, sözü geçen hükmü, hakkı düşüren sürelerle kıyasen uygulamak bu çeşit sürelerin mahiyet ve gayesiyle de bağdaştırılamaz ⁵⁶. Zira kanun koyucunun özel bir hüküm sevkettiği yerlerde, bu hükmün geniş olarak yorumlanması veya kıyasen uygulanması kanun koyucunun maksadını aştığı gibi, bu hükmün varlık sebebine aykırı sonuçlar da ortaya koyar.

---

rında dâvacıların istediği hususları karar altına aldıysa da; dâvalının Federal Mahkemeye başvurusu üzerine Federal Mahkeme, çocuğun doğduğu anda, ananın Aarwangen'de ikamet etmemesi ve bu bakımdan da mahkemenin yetkisizliği sebebiyle 11 Mayıs 1917 tarihli kararıyla verilen hükmü bozdu. Bu durum karşısında, 9 Şubat 1918 tarihinde çocuğun kayyımı, dâvalı L. G. aleyhinde Cenève mahkemesinde bir nafaka dâvası açarak, 18 yaşına gelinceye kadar çocuğa ayda 15 franklık bir nafaka verilmesini istedi. Ancak, dâvanın yetkisiz bir mahkemede açılıp reddedilmesi üzerine, yetkili mahkemede yeniden açılması esnasında MK. 296 (ZGB. 308) daki dâva süresi kaçırılmış olduğundan, kayyımın sonradan Cenève'de açtığı dâva da reddedildi ve sonunda iş Federal Mahkemeye getirildi. Federal Mahkeme de, MK. 296'daki prensibi bütün katılığıyla uygulayarak, her ne sebeple olursa olsun MK. 296'daki dâva süresinin kaçırılması halinde, artık bir daha dâva açılmıyacağını açık bir şekilde karar altına aldı. BGE. 44 II 459.

[53] BGE, 44 II 462.

[54] BGE. 55 II 17/18.

[55] Wyss, La péremption, p. 131/132.

[56] Diğer taraftan, sayet hakkı düşüren süre iki aydan daha az olan bir süre ise, (meselâ, MK. 68, 104; ZGB. 75, 112 deki süreler gibi), bu takdirde BK. 137 (OR. 139) hükmünü kıyasen uygulayarak, dâvacıyı 60 günlük ek süreden faydalandırmak uygun düşmemektedir. Bak. Wyss, La péremption, p. 131.

bb) BK. 137 (OR 139) 'nin kıyasen uygulanması.

Ancak, sırf yetkisiz bir mahkemede babalık dâvası açılması ve bu sebeple de reddi halinde, dâva süresinin geçirilmiş olmasından ötürü ana ve evlilik dışı çocuğun babalık dâvası hakkından ebediyen mahrum kalması hak ve adalet duygularına son derece aykırı düştüğü için, nisbeten uzun süren bir tereddütten ve titiz araştırmalardan sonra nihayet 5 Haziran 1935 tarihli bir kararıyla Federal Mahkeme içtihadını değiştirmiştir⁵⁷. Yeni içtihada göre, babalık dâvası şayet başvurulmuş yargıcın yetkisizliğinden ötürü reddedilir ve bu arada da bir yıllık dâva süresi geçmiş bulunursa, tıpkı zaman aşımı sürelerinde olduğu gibi burada da dâvacıya 60 günlük ek bir süre tanınır⁵⁸. BK. 137 (OR 139) 'un genel olarak hakkı düşüren sürelerle ve özel olarak da babalık dâvasındaki dâva süresine kıyasen uygulanmasını kabul eden bu yeni içtihadın gerekçeleri kısaca aşağıdaki şekilde özetlenebilir.

α) Bir defa BK. 137 (OR 139) hükmünün, babalık dâvalarında da kıyasen uygulanmasını haklı gösteren ilk delil, zaman aşımı sürelerinde olduğu gibi, burada da *durum ve menfaatlerin benzer-*

[57] BGE, 61 II 148 vd. Bu içtihat değişikliğiyle ilgili düşünceler için bak. Wyss, La péremption, p. 131 vd.; v. Büren, SJZ 45, 371; Egger, Art. 308, N. 9; Spiro; s. 123.

[58] Bu dâvaya konu olan olaylar şunlardı: Zürich'te ikamet eden dâvacı D, Paris'te oturan tacir St. ile evlilik dışı birleşme sonucunda, 17 Kasım 1930'da Paris'te bir çocuk doğurmuştu. Sonradan İsviçre'ye dönen kadın, 27 Ekim 1931 de Bremgarten bölge mahkemesinde (Bezirksgericht) St. aleyhine bir babalık dâvası açtı. Bu dâva üzerine, önce Bremgarten Bölge mahkemesi, sonradan da Aargau Yüksek Mahkemesi (Obergericht) dâvacı kadınla evlilik dışı çocuğun son ikametgâhlarının Pariste değil, fakat Zürich'te bulunduğunu ileri sürerek MK. 300 (ZGB. 313) ün uygulanamayacağını ve bu bakımdan da yetkisiz olduklarını beyan ettiler. Bu karar 24 Ağustos 1933'te verilmiş ve dâvacılara da 11 Eylül 1933 te tebliğ edilmişti. Bu durum karşısında, 10 Kasım 1933'te, yani dâvanın yetkisizlik sebebiyle reddinin tebliğinden itibaren 60 gün geçmeden önce dâvacılar Zürich mahkemesinde babalık dâvasını yeniden açtılar. Bu dâvada dâvalı, dâvacıların doğum ânındaki ikametgâhlarının Zürich'te değil, fakat Lausanne'da bulunduğunu söyleyerek yetkisizlik iddiasında bulunduysa da, bu iddia hem Zürich Bölge Mahkemesi (Bezirksgericht); hem de, Zürich Yüksek Mahkemesi (Obergericht) tarafından reddedildi. Bunun üzerine dâvalı, sözü geçen babalık dâvasının çocuğun doğumundan bir yıl geçtikten sonra açıldığını ileri sürdü ve MK. 296 (ZGB. 308) daki hakkı düşüren süreden dolayı da dâvanın reddini talep etti. Bu durum karşısında, gerek Zürich Bölge Mahkemesi, gerekse Zürich Yüksek Mahkemesi Federal Mahkemenin eski içtihatlarına uyararak (BGE. 44 II 459; 55 II 17) dâvayı reddettiler ve neticede iş Federal Mahkemeye getirildi.

*liğidir*⁵⁹. Zira, BK. 137 (OR 139) hükmünün sevkindeki gaye zaman aşımı süreleri bakımından olduğu kadar, MK. 296'daki dâva süresi bakımından da mevcuttur. Burada, dâvalı BK. 137 hükmünün kıyasen uygulanması yüzünden, kendisinin hukukî bir menfaatinin ihlâl edildiğini de iddia edemez. Babalık dâvasının her ne kadar doğumdan itibaren en geç bir yıl içinde açılması gerekiyorsa da, pozitif hukuk, baba olduğu iddia olunan kimseye çocuğun doğumundan itibaren ancak bir yıl içinde babalık dâvasına maruz kalmak hususunda bir hak tanımış değildir. Zira, bilindiği üzere, dâvanın geç açılmasına dâvalının doğrudan doğruya sebep olduğu durumlarda, doğumdan 1 yıl geçtikten sonra da dâva açılabileceği gibi⁶⁰; MK. 303/2 (ZGB. 316/2) deki durumda da yine doğumdan bir yıl geçtikten sonra dâva açabilmek mümkündür⁶¹. Esasen Federal Mahkeme de, kadının gebe kaldığı tarihle, çocuğu doğurduğu tarih arasında üçüncü bir şahısla evlenmesi halinde de durumun aynı olacağı kanaatindedir⁶². Bütün bu örnekler, baba olduğu ileri sürülen kimşenin ancak doğumdan itibaren 1 yıl içinde bir babalık dâvasına maruz kalacağı, bu süre geçtikten sonra kendisine karşı bir dâva getirilemeyeceği hususunda kesin bir hukuk prensibinin mevcut olmadığını göstermektedir. Öyle olunca da, BK. 137 hükmünün MK. 296'daki süreye kıyasen uygulanmasını engelleyecek ciddi bir teorik düşüncenin bulunmadığını belirtmek gerekmektedir.

β) İkinci olarak, böyle bir uygulamanın dâvalının dâvadaki durumunu kötüleştirmede de müşahede edilmektedir. Zira, dâvalı süresi içinde, fakat yetkisiz bir mahkemede açılan dâva dolayısıyla dâvacının taleplerini vaktinde öğrenmiş ve bu bakımdan da savunmasını yapmak imkânını esasen ele geçirmiştir⁶³. BK. 137 ile getirilen

[59] BGE. 61 II 153.

[60] BGE. 46 II 90; 49 II 319 vd. Bizim hukukumuzda, Yargıtay HGK. nun 29.5.1942 tarihli kararıyla (Tepeci, s. 308); 2. HD. nin 10.12.1945 tarihli ve 3088 E. 1889, K. sayılı kararında (Olgac, N. 1297) aynı çözümü getirmişlerdir. Bu çözüm, yine HGK. nun 13.3.1946 tarihli ve 2-19 E. 22 K. sayılı kararıyla da teyid edilmektedir. (Ömerbaş/Cetintas, s. 30/31).

[61] Şayet çocuğun nesebi başlangıçta evlilik içi (sahih) bir nesep ise, babalık dâvası ancak nesebin reddinden sonra açılabilir. Bu takdirde, MK. 296'daki süre nesebin reddi kararından itibaren işlemeye başlar. Bak. Egger, Art. 316, N. 3; Art. 308, N. 6; Silbernagel, Art. 316, N. 2.

[62] BGE. 56 II 342. Türk Yargıtayı da aynı görüştedir. Bak. 2. HD. 15.6.1961; E. 3078/K. 3706 (İlmi ve Kazai İçtihatlar Dergisi, yıl 1, sayı 10, Ekim 1961, s. 717/718).

[63] BGE. 61 II 153.

yumuşatıcı hükümlerin hakkı düşüren sürelele kıyasen uygulanması dâvalının hukuken korunması gereken menfaatlerini asla tehlikeye düşürmez, çünkü o zamanında hakkını koruyabilmek için gerekli bütün tedbirleri almaya muktedirdir ⁶⁴.

γ) Bundan başka, BK. 137 hükmünün BK. nun III. babında, zaman aşımına ilişkin hükümler arasında yer alması da, bu hükmün hakkı düşüren sürelele kıyasen uygulanmasına kesin bir engel değildir. Açık bir hükmün bulunmaması yüzünden mahkemeler, MK. 5 (ZGB 7) 'e dayanarak, zaman aşımı sürelerinin hesaplanmasına ilişkin hükümleri nasıl hakkı düşüren sürelele uygulamışlarsa ⁶⁵, aynı şekilde BK. 137 hükmünü de hakkı düşüren sürelele uygulamak mümkündür.

δ) Diğer yandan, BK. 137 hükmünün MK. 296 'daki dâva süresine uygulanması kanun tekniği bakımından da savunulabilir. Zira, MK. 5 (ZGB 7) 'e göre, borçlar hukukunun akitlerin kurulmasına, hükümlerine ve sona ermesine dair genel hükümlerinin diğer medenî hukuk münasebetlerine de ⁶⁶ uygulanabilmesi mümkündür. O halde, BK. da, «borçların sukutu» na ilişkin III. babta yer almış bulunan BK. 137 hükmünün de, MK. 5 (ZGB 7) uyarınca sadece akdî mahiyetteki münasebetlere değil, fakat bütün medenî hukuk münasebetlerine ve bu arada babalık dâvasındaki hakkı düşüren süreye de uygulanabilmesine bir engel mevcut değildir ⁶⁷.

ε) Nihayet, BK. 137 (OR 139) hükmünün kanundaki durumu da, bu hükmün hakkı düşüren sürelele kıyasen uygulanmasına bir engel teşkil etmemektedir. Zira, bu madde zaman aşımına ilişkin diğer hükümlere (meselâ zaman aşımının durmasına ilişkin BK. 132 ve kesilmesine ilişkin BK. 133 (OR. 134, 135) nazaran bağımsız bir görünüm arz etmektedir. BK. 132 ve 133 hükümlerini hakkı düşüren sürelele uygulamak mümkün olmadığı halde, hakkaniyetin gerekli kıldığı hallerde, BK. 137 nin uygulanabilmesi mümkündür ⁶⁸.

5 Haziran 1935 tarihli içtihatla bu ilk adım atıldıktan sonra, Federal Mahkeme kararları, BK. 137 (OR 139) 'nin hakkı düşüren

[64] BGE. 72 II 328.

[65] BGE. 42 II 331; 61 II 154. Ayrıca, v. Büren, SJZ. 45, 371.

[66] ZGB. 7deki «Anwendung auf andere zivilrechtliche Verhaeltnisse» şeklindeki ifade, MK. 5'e «medenî hukukun diğer kısımlarına» denerek çevrilmiştir. Bu hükmü, mehzaz kanundaki gibi anlamak daha isabetlidir.

[67] BGE. 61 II 154.

[68] BGE. 61 II 156.

sürelere kıyasen uygulanmasını aynı gerekçelerle yeniden işleyip geliştirmişlerdir⁶⁹. O tarihten bu yana bir içtihat değişikliği vuku bulmadığından, bu çözüme Federal Mahkemenin «yerleşmiş içtihadı» gözüyle bakılabilir. Bu bakımdan, bugün babalık dâvasının sadece yetkisiz mahkemede açıldığı hallerde değil; fakat vaktinden önce açıldığı veya düzeltilmesi mümkün bir şekil yanlışlığından ötürü reddedildiği durumlarda da, MK. 296 'daki süre kaçırıldığı takdirde, dâvacının hakkını koruyabilmek için BK. 137 'deki 60 günlük ek süreden faydalanabilmesi İsviçre hukukunda tereddütsüz olarak kabul edilmektedir⁷⁰.

b) Doktrin.

Federal Mahkeme tarafından hakkaniyet düşüncesiyle getirilen bu çözüm doktrinde de oldukça taraftar toplamıştır. İsviçre hukukunda özellikle *Egger*⁷¹, *Silbernagel*⁷², *Tuor*⁷³, *Becker*⁷⁴, *Vautier*⁷⁵ ve *Steiner*⁷⁶ bu çözümü kuvvetle desteklemektedirler. *Vautier*'ye göre kanunun boşluğunu doldurmak için başvurulmuş bu çözüm, MK 296 (ZGB 308) hükmünün hazırlık çalışmalarına, teşekkül tarihine ve kanun koyucunun gerçek maksadına aykırı olsa bile hakkaniyet düşüncesiyle ve istisnai olarak uygulanması gerekli olan bir çözümdür.

Bu görüş Türk doktrininde de bazı yazarlar tarafından savunulmaktadır. Özellikle *Postacıoğlu*⁷⁷ Federal Mahkemenin 5 Haziran 1935 tarihli kararını isabetli bulmaktadır. Aynı fikri, zımnen *Saymen/Elbir*'de de⁷⁸ bulmak mümkündür. Buna karşı, *Velidedeoğlu*⁷⁹ ve *Oğuzoğlu*'nun⁸⁰ ise bu probleme temas etmedikleri görülmektedir. Yaptığımız araştırmada, aynı konunun henüz Türk Yargıtay'ı tarafından da ne şekilde çözümlendiğini tesbit edememiş bulunuyoruz.

[69] Bak. BGE. 72 II 328; 80 II 291 E. 1.

[70] BGE. 72 II 328'le ilgili bazı düşünceler için bak. *Vautier*, SJZ. 47, 273.

[71] *Egger*, Art. 308, N. 9.

[72] *Silbernagel*, Art. 308, N. 8, 9.

[73] *Tuor*, § 35, I b 5 ve orada dip notu 1.

[74] *Becker*, Art. 139, N. 5.

[75] *Vautier*, SJZ. 47, 275.

[76] *Steiner*, SJZ. 57, 43 vd.

[77] *Postacıoğlu*, s. 287 ve orada dip notu 9.

[78] *Saymen/Elbir*, s. 432.

[79] *Velidedeoğlu*, § 58 V.

[80] *Oğuzoğlu*, s. 289.

IV. Sonuç.

Araştırmamızın bizi ulaştırdığı sonuçları şu noktalarda özetleyebilmek mümkündür:

1) MK. 296 'daki bir yıllık dâva süresi hakkı düşüren sürelerden ise de, özel bazı şartların mevcudiyeti halinde, bu sürenin geçirilmesine rağmen babalık dâvası açabilmek mümkündür.

a) Bir defa, şayet dâvalı kendi tutum ve davranışlarıyla dâvacıda dâvanın lüzumsuz olduğu inancını uyandırmış ve bu şekilde de sürenin kaçırılmasına sebep olmuşsa, açılacak babalık dâvasında onun, sürenin geçirilmiş olduğu savunmasında bulunması MK. 2 (ZGB 2) 'deki doğruluk kuralına aykırı ve hukuken de korunmaya lâyık değildir. Bu bakımda burada hakkaniyet uyarınca bir *replicatio doli* (yani doğruluk kurallarına aykırılık savunması) tanınmasında bizce de isabet vardır. Nitekim İsviçre'de doktrin⁸¹ ve Federal Mahkeme⁸² bu çözümü benimsedikleri gibi; bizim hukukumuzda da doktrin⁸³ ve Yargıtay kararları⁸⁴ yine aynı çözüme ulaşmışlardır.

b) Bunun dışında, BK. 137 (OR. 139) deki 60 günlük ek sürenin sadece zaman aşımı sürelerine değil, fakat genel olarak hakkı düşüren sürelerle ve özellikle MK. 296 (ZGB 308) 'daki dâva süresine kıyasen uygulanması da, bazı ağır haksızlıkları ve katlanılması güç durumları bertaraf ettiğinden bizce de isabetlidir. Federal Mahkeme⁸⁵ ve doktrin⁸⁶ BK. 137 hükmünün sadece zaman aşımı sürelerine değil, fakat hakkı düşüren sürelerle de uygulanabileceğini inandırıcı delillerle ispat etmiştir. Bu gibi durumlarda dâva derhal değil, fakat yetkisizlik kararının kesinleşmesinden⁸⁷ itibaren 60 gün içinde açılabilir. Ayrıca, BK. 137 nin kıyasen uygulanmasını dâvanın sadece yetkisiz bir mahkemede açıldığı hallerde değil; fakat Federal Mahkemenin açıkça belirttiği gibi, dâvanın vaktinden önce açıldığı veya düzeltilmesi mümkün bir şekil hatasının bahis konusu olduğu durum-

[81] Bak. yukarda II 2.

[82] Bak. yukarda II 1 a.

[83] Bak. yukarda II 2.

[84] Bak. yukarda II 1 b.

[85] Bak. yukarda III 2 a, bb.

[86] Bak. yukarda III 2 b.

[87] Bu nokta bizim hukukumuzda 30.3.1931 tarihli bir B.M.M. yorum kararından çıkmaktadır. Bak. Postacıoğlu, s. 287. İsviçre hukuku için bk. Oser/Schönenberger, Art. 139, N. 3.

larda da kabul etmek icap eder⁸⁸. İsviçre'de Federal Mahkemenin ve doktrinin üzerinde uyduğu sonuçlar, Türk hukukunda birkaç yazar hariç henüz teferruatlı bir şekilde ele alınmamış bulunuyor. Bu meselede Türk Yargıtay'ının ne düşündüğü belli olmamakla beraber, benzer durumlarda bizim mahkemelerimizin de İsviçre uygulamasının vardığı çözümlere ulaşması beklenebilir. Bugüne kadarki uygulamayla, Türk Yargıtay'ının özellikle babalık dâvasındaki dâva süresiyle ilgili meselelerde evlilik dışı çocuk lehine bir tutum aldığı ve hakkaniyeti her bakımdan kanun lâfzına tercih ettiği müşahede edilmektedir. Bu tutum başlıca iki yönde geliştirilmiştir:

aa) İlk olarak Yüksek Mahkememiz, dâvalının tutum ve davranışlarıyla, dâvacının bir dâva açmanın lüzumsuzluğuna inandırıldığı ve bu sebeple de sürenin kaçırıldığı durumlarda, hakkaniyet düşüncesiyle bir replicatio doli imkânı tanınmıştır⁸⁹. Bu davranışın evlilik dışı çocukların korunması lehindeki fikir hareketlerini yansıttığı ve doktrinle birleştiği söylenebilir.

bb) Diğer taraftan oldukça yeni bir kararıyla Yüksek Mahkememiz, evlilik dışı çocukların korunması lehinde daha ileri bir adım da atmış bulunmaktadır. Gerçekten, Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 2.5.1960 tarihli ve E. 5/K. 8 sayılı bir içtihadı birleştirme kararında⁹⁰ evlilik dışı çocukların korunması düşüncesiyle, babalık dâvası sürenin doğumdan itibaren değil, fakat kayyımın tayini tarihinden itibaren başlatılması kabul edilmiştir⁹¹.

İmdi evlilik dışı çocuğun korunması lehindeki bu gelişime bakılırsa, ileriki bir olayda Türk Yargıtay'ının da, BK. 137'yi hakkı düşüren sürelerle ve özellikle babalık dâvasındaki süreye kıyasen uygulamak eğiliminde olduğu şimdiden söylenebilir.

Dr. Ergun ÖZSUNAY

[88] BGE. 72 II 328; 80 II 291.

[89] Bak. yukarda II 1 b.

[90] Bu karar için bak. RG. 5 Ağustos 1960, sayı 10570. Ayrıca Son İctihatlar, Sene XVIII, Cilt XX, No. 154. 1 Ocak 1961, s. 4613/4616.

[91] Bu kararla ilgili bazı düşünceler için bak. Özsunay, s. 508 vd. Yüksek mahkememizin bu kararını hakkaniyet ve evlilik dışı çocukların korunması düşüncesiyle tasvip etmiş bulunuyoruz. Aynı içtihadı birleştirme kararını ele alan Postacıoğlu ise (s. 157'de dip notu 15) bu çözümü MK. nun sistemine ve hukuk tekniğine aykırı bulmaktadır.

B İ B L İ Y O G R A F Y A

- Becker**, Obligationenrecht, I. Abteilung, Allg. Bestimmungen, Art. 1/183, Bern, 1941.
- Beitzke**, Familienrecht, 9. Auflage, München/Berlin, 1960.
- Boschan**, Europaeisches Familienrecht (Ausland), 2. Auflage, Berlin und Frankfurt, 1954.
- v. Büren**, Verjaehrung und Verwirkung im Zivilrecht, SJZ 45, 369 vd.
- Egger**, Komm. zum Schweizerischen ZGB., II. Band: Familienrecht, 2. Abteilung: Die Verwandtschaft, 2. Auflage, Zürich, 1943 (Türkçesi T. Çağa, Ankara, 1949).
- Ehrlich**, Wiederherstellung der Frist zur Anhebung der Vaterschaftsklage, SJZ 30, 161 vd.
- Guldener**, Das Schweizerische Zivilprozessrecht, 1. Band, Zürich, 1947.
- Huber**, System und Geschichte des schweizerischen Privatrechts, Bd. IV, Basel, 1893.
- Lehmann**, Deutsches Familienrecht, 3. Auflage, Berlin, 1960.
- Marcus**, Das Neue Daenische Kindergesete, Rabelsz 26. Jahrgang 1961, Heft 1. s. 50 vd.
- Merz**, Berner Kommentar, Band, I: Einleitung und Personenrecht, 1. Abteilung: Einleitung, Art. 1/10, Bern, 1962.
- Oguzoğlu**, Medenî Hukuk, Şahsın Hukuku - Aile Hukuku, 4. Bası, Ankara, 1958.
- Olgac**, Kazai ve İlmî İctihatlarla Türk Kanunu Medenîsi, Cilt 1, İstanbul, 1957.
- Oser/Schönenberger**, Das Obligationenrecht, 1. Halbband: Art. 1/183, 2. Auflage, Zürich, 1929.
- Ömerbaş/Çetintas**, Temyiz Mahkemesi Hukuk Genel Kurulu Emsâl Kararları (1946-1953), Ankara, 1953.
- Özsunay**, Evlilik Dışı Çocuk Aina Kayyım Tarafından Açılan Babalık Dâvasında Dâva Süresinin Başlangıcı, İHFM. Cilt: XXVIII, Sayı: 2, Yıl: 1962, s. 508 vd.
- Palandt**, Bürgerliches Gesetzbuch, 21 neubearbeitete Auflage, München und Berlin, 1962.
- Peyer**, Die familienrechtliche Stellung der unehelichen Kinder im schweiz. Privatrecht, Tez, Zürich, 1907.
- Postacioğlu**, Medenî Usul Hukuku Dersleri, 2. Bası, İstanbul, 1962.
- Robert**, De la condition juridique de l'enfant naturel, Tez, Genève, 1912.
- Saymen/Elbir**, Aile Hukuku, İstanbul, 1957.
- Silbernagel**, Kommentar zum schweizerischen ZGB. Band II: Familienrecht, 2. Abteilung: Die Verwandtschaft, 2. Auflage, Bern, 1927.
- Spiro**, Ueber den Gerichtsgebrauch zum allgemeinen Teil des revidierten Obligationenrechts, Basel, 1948.
- Steiner**, Was ist «ein verbesserlicher Fehler» im Sinne von Art. 139. OR?, SJZ 57, 43 vd.
- Sungurbey**, Tabii babalık rabitasının yokluğundan dolayı şahsî neticeleri ile babalık dâvasının reddine dair kesin hükmün idarî makamlarca yapılan nesebin tashihi muamelesine tesiri ve bu muameleye itiraz hakkını düşüren sürelerin önemi, İHFM. Cilt: XX, Sayı: 1/4, s. 297 vd.
- Tepeci**, Notlu ve İzahlı Türk Kanunu Medenîsi, Cilt: I, 2. Bası, Ankara, 1955.
- v. Tuhr**, Allg. Teil des Schweizerischen OR, 2. Halbband, Tübingen, 1925.

- Tuor**, Das schweizerische Zivilgesetzbuch, 6. Auflage, Zürich, 1953 (Türkçesi A. Artüs, Ankara, 1956).
- Vautier**, Le «délai supplémentaire» de l'art. 139 CO et les délais de péremption, SJZ 47, 271 vd.
- Velidedeoğlu**, Türk Medenî Hukuku, Cilt: II, Aile Hukuku, Cüz 1, 4. Bası, İstanbul, 1960.
- Vuille**, La Recherche de la Paternité d'après Le Code Civil Suisse, Genève, 1917.
- Weiss, G.**, Sammlung eidgenössischer und kantonaler Entscheidungen zum schweiz. ZGB und OR, Zürich, 1925.
- Weiss, Th.**, Vaterschaftsklage und Art. 50 ff. OR, ZSR 15, 32 vd.
- Wyss**, La Péremption Dans Le Code Civil Suisse, Tez, Lausanne, 1957.

K I S A L T M A L A R

Art.	Artikel.
Bak. (bak)	Bakınız.
BGB.	Bürgerliches Gesetzbuch (Alman Medenî Kanunu).
BGE.	Entscheidungen des Schweizerischen Bundesgerichtes (Amtliche Sammlung).
BK.	Borçlar Kanunu.
HD.	Hukuk Dairesi.
HGK.	Hukuk Genel Kurulu.
İHFM.	İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası.
JdT.	Journal des Tribunaux.
m.	Madde.
MK.	Medenî Kanun.
N.	Randnote, numara.
OR.	Obligationenrecht (İsviçre Borçlar Kanunu).
RabelsZ.	Rabels Zeitschrift für auslaendisches und Internatio- nales Privatrecht.
s.	Sayfa.
Sem. Jud.	La semaine judiciaire.
SJZ.	Schweizerische Juristenzeitung.
ZBJV.	Zeitschrift des Bernischen Juristenvereins.
ZGB.	Zivilgesetzbuch (İsviçre Medenî Kanunu).
ZSR.	Zeitschrift für Schweizerisches Recht.